

Η Ειρήνη κατά την διδασκαλία των Πατέρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας*

정교회 교부들의 평화론

Μητροπολίτου Κορέας και Έξαρχου Ιαπωνίας Αμβροσίου (Ζωγράφου)

(Δημοσιεύτηκε στα κορεατικά στο περιοδικό «인간과 평화(Human and Peace)»,

Roman Catholic Metropolitan Archdiocese of Seoul,
Committee for the Reconciliation of the Korean People,
Peace Sharing Institute, Vol.3, No.2, Seoul: 2022, pp.237-267.)

Η Ορθόδοξη Εκκλησία¹ λέγεται και είναι «Εκκλησία Πατέρων»², επειδή ακολουθεί πιστά την διδασκαλία και το παράδειγμα του βίου των αγίων Πατέρων. Πατέρες της Εκκλησίας³ καλούνται οι εκκλησιαστικοί Ποιμένες, οι οποίοι με την καθοδήγηση του Αγίου Πνεύματος, δια της ορθής διδασκαλίας τους, γραπτής και προφορικής, και της αγιωσύνης του βίου τους, έγιναν οι απλανείς οδηγοί και διδάσκαλοι της χριστιανικής πίστης. Ορθή θεωρία και ορθή πράξη είναι το διπλό γνώρισμα των Πατέρων της Εκκλησίας, πολλοί εκ των οποίων πρωτοστάτησαν στις Τοπικές και Οικουμενικές Συνόδους της αδιαίρετης Εκκλησίας της πρώτης χιλιετίας, ή τα συγγράμματά τους χρησιμοποιήθηκαν για την διασάφηση και κατοχύρωση του ορθού δόγματος και του ορθού ήθους. Χωρίζονται ανάλογα με την γλώσσα τους σε Έλληνες, Λατίνους και Σύρους Πατέρες.

Στην Αγία Γραφή υπάρχουν, ως γνωστόν, πάμπολλες αναφορές περί ειρήνης. Την βιβλική διδασκαλία περί ειρήνης την θεωρούμε στην εργασία μας ως δεδομένη, γι' αυτό και δεν θα αναφερθούμε σ' αυτήν.

---

* Η παρούσα εργασία αφιερώνεται στην μνήμη του προσφάτως (10 Ιουνίου 2022) κοιμηθέντος αιμινήστου Μητροπολίτου Πισιδίας Σωτηρίου (Τράμπα) του από Κορέας, για τα 47 χρόνια θεοφιλούς διακονίας του στην Κορέα, σε ένδειξη βαθύτατου σεβασμού και άπειρης ευγνωμοσύνης. Καθόλη την ιεραποστολική του εργασία στην Κορέα ο μακαριστός πατήρ Σωτήριος εργάστηκε με πολύ μεγάλο ζήλο για να φέρει την άνωθεν ειρήνη στις ψυχές των ανθρώπων και να γίνει ο ειρηνοποιός σε όσους βρισκόντουσαν σε πόλεμο με τον Θεό, με τον εαυτό τους ή με τους συνανθρώπους τους.

¹ Από την τεράστια βιβλιογραφία περί Ορθόδοξου Εκκλησίας προτείνουμε στον αναγνώστη δύο μόνον βιβλία: Ecumenical Patriarch Bartholomew, *Encountering the Mystery, Understanding Orthodox Christianity Today*, Doubleday, New York-London-Toronto-Sydney-Auckland: 2008, και Timothy Ware. *The Orthodox Church: An Introduction to Eastern Christianity*. 3rd ed. Penguin Books, 2015. Για την άποψη της Ορθόδοξης Εκκλησίας στο θέμα του πολέμου επίσης προτείνουμε το συλλογικό έργο *Orthodox Christian Perspectives on War*, ed. by Perry T. Hamalis and Valerie A. Karras, Notre Dame, Indiana: University of Note Dame Press, 2017.

² Ενδιαφέρονσα είναι η άποψη του καθηγητή Joseph Ratzinger, και μετέπειτα Πάπα Βενεδίκτου ΙΣΤ', ότι «ή θεολογία τής Ανατολικής Εκκλησίας ποτέ δέν προσεπάθησε να είναι κάτι διαφορετικό από Πατερική θεολογία» (Βλ. "Die Bedeutung der Väter für die gegenwärtige Theologie, *Κληρονομία* 1, Θεσσαλονίκη: 1969, 22). Η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι επίσης γνωστή και ως «Εκκλησία της Αναστάσεως», λόγω της μεγάλης έμφασης που δίδει στην εορτή της Αναστάσεως του Χριστού, διότι, όπως ο απόστολος Παύλος διακηρύσσει: «εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ἡμῶν» (1 Κορ. 15:17)

³ Περί του όρου Πατέρες της Εκκλησίας βλ. Johannes Quasten, *Patrology*, vol. 1, Westminster, Maryland: Christian Classics, INC., 1993, 9-12. Βλ. επίσης Παναγιώτου Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία*, Α', Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1981, 22-29.

Αλλά και στα συγγράμματα των αποστολικών και των μεταγενεστέρων Πατέρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας υπάρχει επίσης μεγάλη σε έκταση και πολύτιμη σε σημασία διδασκαλία περί ειρήνης, η οποία όμως δεν είναι αρκούντως γνωστή στο ευρύτερο κορεατικό κοινό.

Επειδή το διαθέσιμο πατερικό υλικό περί ειρήνης είναι τεράστιο σε όγκο γι αυτό τον λόγο περιορίσαμε την έρευνά μας μόνον σε τρεις μεγάλους Πατέρες και οικουμενικούς Διδασκάλους της Ορθόδοξης Εκκλησίας, δηλαδή στον Μέγα Βασίλειο⁴, στον Γρηγόριο τον Θεολόγο⁵ και στον Ιωάννη τον Χρυσόστομο⁶, που θεωρούνται ανάμεσα στους μεγάλους Πατέρες οι μεγαλύτεροι. Οι τρεις αυτοί «μέγιστοι φωστήρες της Τρισηλίου Θεότητας»⁷ έζησαν και έδρασαν κατά την πρώτη χιλιετία της ενωμένης χριστιανοσύνης, συγκεκριμένα τον 4^ο και 5^ο αιώνα, και γι' αυτό τιμώνται ως μεγάλοι Οικουμενικοί Πατέρες και Διδάσκαλοι της Ανατολικής και της Δυτικής Εκκλησίας. Ο Βασίλειος, αρχιεπίσκοπος Καισαρείας, είναι ο θεμελιωτής του Ορθόδοξου κοινοβιακού μοναχισμού, τον οποίο κατοχύρωσε στην Αγία Γραφή, και επιπλέον είναι ο διοργανωτής της χριστιανικής φιλανθρωπίας και κοινωνικής πρόνοιας. Λόγω της σπουδαίας διδασκαλίας και δράσης του έλαβε τον τίτλο «μέγας». Ο Γρηγόριος, επίσκοπος Ναζιανζού και κατόπιν πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, είναι ο μεγάλος θεολόγος και ποιητής, που η Εκκλησία τον τίμησε με τον τίτλο «θεολόγος», δεύτερο κατά σειρά μετά τον ευαγγελιστή Ιωάννη τον Θεολόγο. Και ο Ιωάννης, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, είναι ο μεγαλύτερος εκκλησιαστικός ρήτορας μέχρι σήμερα, γι αυτό αποκλήθηκε «χρυσόστομος».

Επειδή το σωζόμενο συγγραφικό έργο και των τριών προαναφερομένων μεγάλων Πατέρων, είναι επίσης τεράστιο σε έκταση, γι' αυτό τον λόγο θέσαμε ως σκοπό της παρούσης εργασίας την δειγματοληπτική μόνον παρουσίαση της διδασκαλίας τους για το κεφαλαιώδες σημασίας θέμα της ειρήνης. Από τον πολύτιμο πνευματικό λειμών των έργων τους θα ανθολογίσουμε λίγα μόνον αντιπροσωπευτικά κείμενα περί ειρήνης. Η διδασκαλία τους θα μας βοηθήσει να αντιληφθούμε πρώτον, πώς κατανοούσαν το μεγάλο πνευματικό και κοινωνικό θέμα της ειρήνης στην εποχή τους και δεύτερον, πώς επηρέασαν την θεολογία της Ορθόδοξης Εκκλησίας στο θέμα της ειρήνης μέχρι σήμερα.

Η ανά χειράς μελέτη θεωρούμε πως έχει το στοιχείο της πρωτοτυπίας γιατί, από όσο γνωρίζουμε, δεν υπάρχει αντίστοιχη εργασία για την περί ειρήνης διδασκαλία των Πατέρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην κορεατική βιβλιογραφία. Η πρωτοτυπία επίσης της μελέτης μας έγκειται στο γεγονός ότι για πρώτη φορά παρουσιάζονται τα πατερικά κείμενα στα κορεατικά, μεταφρασμένα απευθείας από την ελληνική γλώσσα, στην οποία πρωτοτύπως γράφτηκαν, και όχι από άλλες γλώσσες. Κατά την ανάπτυξη του θέματος χρησιμοποιήσαμε μόνον πρωτογενείς πηγές, όπως αυτό φαίνεται στις παραπομπές. Στην βιβλιογραφία αναφέρουμε ελάχιστες μόνον δευτερογενείς πηγές από το πλήθος των υπαρχουσών σε πολλές γλώσσες του κόσμου.

Λέξεις κλειδιά: Ορθόδοξη Εκκλησία, Πατέρες της Εκκλησίας, Ειρήνη, Πόλεμος, Πάθη, Βασίλειος, Γρηγόριος, Χρυσόστομος

---

⁴ Περί του Μεγάλου Βασιλείου βλ. Johannes Quasten, *Patrology*, vol. 3, Westminster, Maryland: Christian Classics, INC., 1993, 205-236.

⁵ Περί του Γρηγορίου του Θεολόγου βλ. Johannes Quasten, *Patrology*, vol. 3, Westminster, Maryland: Christian Classics, INC., 1993, 236-254.

⁶ Περί του Ιωάννου του Χρυσόστομου βλ. Johannes Quasten, *Patrology*, vol. 3, Westminster, Maryland: Christian Classics, INC., 1993, 424-482.

⁷ Έτσι τους αποκαλεί ο υμνογράφος στο Απολυτίκιο της εορτής τους, Βλ. *Μηναῖον Ἰανουαρίου*, Αθήνα: Αποστολική Διακονία, 1979, 245.

Η τρισδιάστατη Ειρήνη

Θεωρούμε σκόπιμο να τονίσουμε εξ αρχής ότι η ειρήνη, κατά τους τρεις μεγάλους Πατέρες της Εκκλησίας, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο, δεν είναι μια έννοια μονοδιάστατη, όπως συνήθως την κατανοούν οι πολλοί, αλλά τρισδιάστατη: Ειρήνη με τον Θεό. Ειρήνη με τον εαυτό μας. Ειρήνη με τον πλησίον⁸. Αυτό σημαίνει απλά ότι η ειρήνη με τον Θεό είναι η προϋπόθεση της ειρήνης με τον εαυτό μας. Και αυτός που έχει ειρήνη με τον Θεό και με τον εαυτό του είναι αδύνατον να μην έχει ειρήνη και με τον πλησίον του αδιακρίτως. Η κατακόρυφη διάσταση της ειρήνης ενώνεται με την οριζόντια σταυροειδώς, δίνοντας με αυτό τον συμβολικό τρόπο την θεολογική διάσταση της ειρήνης. Για να επικρατήσει η χριστιανική ειρήνη απαιτείται θυσία. Σταύρωση και νέκρωση των παθών, κατά μίμηση της Σταύρωσης του Χριστού. Διαφορετικός δρόμος για την επικράτηση της αληθινής ειρήνης δεν υπάρχει απ' τον δρόμο του Σταυρού. Όποιος ακολουθεί άλλους δρόμους θα βρει ψήγματα μόνον ειρήνης και όχι την πεπληρωμένη ειρήνη με άκτιστο Φως και αθάνατη Αγάπη. Μ' άλλα λόγια θα βρει μια ειρήνη επίπλαστη και ψεύτικη με σύντομη ημερομηνία λήξεως. Έτσι ο πόλεμος σε προσωπικό, οικογενειακό, κοινωνικό, πολιτικό και διακρατικό επίπεδο θα καταδοκεί απειλητικά ανά πάσα στιγμή.

Οι τρεις μεγάλοι Πατέρες ό,τι δίδαξαν ή έπραξαν για το μεγάλο πνευματικό θέμα της ειρήνης, ήταν βασισμένο όχι σε φιλοσοφικές θεωρίες ή πολιτικές σκοπιμότητες που επαγγέλλονται μια εύθραυστη και εφήμερη ειρήνη, η οποία όμως υπάρχει μόνον όσο υπάρχουν τα συμφέροντα που την προκαλούν. Αντίθετα οι Πατέρες πίστευαν ότι *ή Ειρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν* (Φιλ. 4:7) δεν είναι μια ιδέα, αλλά είναι ένα Πρόσωπο· *έχει Ὄνομα, τό ὑπέρ πᾶν ὄνομα* (Φιλ. 2:9). Η ειρήνη δεν είναι κάτι αφηρημένο. Η Ειρήνη είναι ο ίδιος ο Χριστός.

Την μεγάλη αυτή αλήθεια εξηγεί ο Μέγας Βασίλειος, ερμηνεύοντας τον ψαλμικό στίχο: *ζήτησον ειρήνην και δώξον αυτήν* (Ψαλ. 34:15), επισημαίνοντας τα εξής:

Περί της ειρήνης είτε ο Κύριος: *Ειρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν, ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν* (Ιω. 14:27). Ζήτησε λοιπόν την ειρήνην του Κυρίου και επιδίωξε αυτήν. Θα την επιδίωξεις δε όχι με άλλον τρόπο, παρά τρέχοντας με σκοπό να λάβεις *τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως*. (Φιλ. 3:14) Στον Ουρανό είναι η αληθινή ειρήνη. Επειδή κατά την διάρκεια που συνδεόμαστε με την σάρκα, συνδεόμαστε και με πολλά που μας ταρασσουν πολύ. Ζήτησε λοιπόν την ειρήνη, την *απαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς θορύβους τοῦ κόσμου τούτου· ἀπόκτησε γαλήνιο νου, κάποια ἀκύμαντη και ἀτάραχη κατάσταση της ψυχῆς, που δεν σαλεύεται οὔτε ἀπὸ τὰ πάθη οὔτε παρασύρεται σε συμβιβασμὸ ἀπὸ ψευδεῖς δοξασίες που στηρίζονται σε πιθανότητες, ὥστε να ἀποκτήσεις τὴν ειρήνην τοῦ Θεοῦ που ξεπερνά κάθε νουν και φρουρεῖ τὴν καρδιά σου*. (Φιλ. 4:7) Εκείνος που ζητεί ειρήνη, ζητεί με πόθο τον Χριστό, γιατί αυτός είναι η Ειρήνη, ο οποίος ένωσε τους δύο (Εφ. 2:15) σε ένα καινούργιο άνθρωπο, φέρνοντας ειρήνη και *εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἶτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, εἶτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς* (Κολ. 1:20)⁹.

⁸ Σ' αυτό συμφωνούν όχι μόνον οι τρεις μεγάλοι Πατέρες αλλά όλοι οι Πατέρες της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Η συμφωνία των Πατέρων σε καίρια θέματα πίστεως δηλώνεται με τον όρο: Consensus Patrum. Η αρχή της Consensus Patrum εκφράστηκε από τον Άγιο Βικέντιο του Λέγινς, αλλά εφαρμόστηκε και στις επτά Οικουμενικές Συνόδους ως κριτήριο για τη διάκριση της αληθινής διδασκαλίας από τις αιρετικές κατανοήσεις. Αργότερα χρησιμοποιήθηκε για τον ορισμό της σωστής ερμηνείας της Αγίας Γραφής στην ΡΚαθολική Εκκλησία. Χρησιμοποιείται επίσης για τον ορισμό της διδασκαλίας των Πατέρων σε ένα συγκεκριμένο θεολογικό ζήτημα.

⁹ Μ. Βασιλείου, *Εἰς τὸν ΑΓ΄ Ψαλμόν*, PG 29:376B-C.

Το μέγιστο αγαθό της Ειρήνης.

Η Ειρήνη με την τρισδιάστατη μορφή της, διδάσκουν και οι τρεις μεγάλοι Πατέρες, είναι το πιο πολύτιμο αγαθό, άνευ του οποίου δεν μπορεί να ζήσει ευτυχισμένα ο άνθρωπος, όσα υλικά αγαθά κι αν διαθέτει.

Η κεντρική σημασία που έχει στην θεολογία και ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας η ειρήνη φαίνεται ξεκάθαρα στην προσευχή της Εκκλησίας σε κάθε ιερή Ακολουθία *ὕπερ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου* και ιδιαίτερος στα επαναλαμβανόμενα αιτήματα περί ειρήνης στην θεία Λειτουργία. Στο θέμα αυτό η επίδραση της θεολογίας περί ειρήνης του Μεγάλου Βασιλείου και Ιωάννη του Χρυσοστόμου ήταν καθοριστικής σημασίας, γιατί οι δύο αυτοί μεγάλοι Πατέρες ήσαν οι κύριοι διαμορφωτές των κειμένων των δύο Λειτουργιών, που φέρουν και το όνομά τους.

Πρώτα πρώτα, κατά την τέλεση του Μυστηρίου της θείας Λειτουργίας¹⁰, που είναι η κατ' εξοχήν προσευχή της Ανατολικής Εκκλησίας και το κέντρο της λειτουργικής, μυστηριακής και πνευματικής ζωής των Ορθοδόξων πιστών, πολλές δεήσεις και προσευχές αναφέρονται στην ειρήνη. Μόλις αρχίζει η θεία Λειτουργία, ο Διάκονος στην *Μεγάλη Συναπτή* ή όπως αλλιώς ονομάζεται τα *Ειρηνικά*, με τα τρία πρώτα αιτήματα καλεί όλο το εκκλησίασμα να προσευχηθεί υπέρ της ειρήνης: *Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. / Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης... τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν / Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου... καὶ καιρῶν εἰρηνικῶν τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.* Επίσης πριν από κάθε σπουδαίο μέρος της θ. Λειτουργίας, όπως τα Αναγνώσματα των βιβλικών κειμένων, την ομολογία του Συμβόλου της Πίστεως και την μετάληψη των Τιμίων Δώρων, ο λειτουργός ειρηνεύει τον Λαό με την γνωστή φράση *Εἰρήνη πᾶσι*¹¹ και ο Λαός ανταποδίδοντας την Ειρήνη απαντά: *Καὶ τῷ πνεύματί σου.* Προς το τέλος της θείας Λειτουργίας, μετά την προτροπή του Λειτουργού: *Ἐν εἰρήνῃ, προέλθωμεν* αναγιγνώσκεται η τελευταία Ευχή της θείας Λειτουργίας, που ονομάζεται *Οπισθάμβωνος Ευχή*, κατά την οποία παρακαλούμε τον Κύριο: *Εἰρήνην τῷ κόσμῳ Σου δώρησαι, ταῖς Ἐκκλησίαις σου, τοῖς ἱερεῦσι, τοῖς ἄρχουσιν ἡμῶν καὶ παντὶ τῷ λαῷ σου.* Ο Επίσκοπος επίσης, όπως λέει ο ιερός Χρυσόστομος:¹²

...εισερχόμενος στον ναό, δεν ανεβαίνει σ' αυτόν εδώ τον θρόνο προτού ευχηθεί σε όλους εσάς την ειρήνη, και εγειρόμενος δεν αρχίζει να σας διδάσκει προτού σας ευχηθεί και πάλι την ειρήνη. Και οι ιερείς, πρώτα για την ειρήνη σας εύχονται και μετά αρχίζουν την ευλογία»¹³.

Τέλος, όταν ολοκληρωθεί το Μυστήριο της θείας Ευχαριστίας, ο λειτουργός Επίσκοπος ή ο Πρεσβύτερος απολύει τον Λαό λέγοντας: «Ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν», «Πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ» ή «Ἐν εἰρήνῃ ἀπολύεσθε». Από την αρχή έως το τέλος της θείας Λειτουργίας το αίτημα περί

¹⁰ Για το πρωτότυπο κείμενο της θείας Λειτουργίας βλ. Goar, *Euchologion Sive Rituale Graecorum*, Graz, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt: 1960, 85-158 και *Ιερατικόν, Αποστολική Διακονία*, Αθήνα: 2007. Για μετάφραση εκ του πρωτοτύπου στην κορεατική βλ. *성찬예배서*, 한국정교회, 서울: 2003.

¹¹ Η ευχή «εἰρήνη πᾶσι», εξηγεί ο Χρυσόστομος (*Πρὸς Κολοσσαεῖς, Ὀμιλία γ'*, PG 62: 322-323) δεν δίνεται από τους ποιμένες της Εκκλησίας μόνον κατά την ώρα της Λατρείας αλλά «ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ: «Ὅταν εισέλθει στο σπίτι ο προσετώς της εκκλησίας, αμέσως λέει *εἰρήνη πᾶσι*: όταν μιλάει, *εἰρήνη πᾶσι*: όταν ευλογεί, *εἰρήνη πᾶσι*: όταν προτρέπει να χαιρετάμε, *εἰρήνη πᾶσι*...».

¹² Οι παραπομπές στον ιερό Χρυσόστομο στην ανά χείρας μελέτη είναι περισσότερες από τις αντίστοιχες στους δύο άλλους Πατέρες διότι ο Χρυσόστομος είναι ο πολυγραφότερος Πατέρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Αυτό αποδεικνύεται πολύ εύκολα από το γεγονός ότι στην Ελληνική Πατρολογία του Migne (161 τόμοι), τα έργα του Χρυσοστόμου καταλαμβάνουν τους τόμους 47- 64, ενώ του Μ. Βασιλείου τους τόμους 29-32 και του Γρηγορίου του Θεολόγου τους τόμους 35-38.

¹³ Ιω. Χρυσοστόμου, *Κατὰ Ἰουδαίων*, 3, PG 48:870.

ειρήνης επαναλαμβάνεται συνολικά, άμεσα ή έμμεσα, είκοσι δύο φορές. Χωρίς την Ειρήνη με τον Θεό και τον συνάνθρωπό μας δεν μπορούμε να προσευχηθούμε, ούτε να προσφέρουμε οποιαδήποτε θυσία ή δώρο στον Θεό. (Μτ. 5: 23-25) Ο Χρυσόστομος σχολιάζοντας το Κυριακό λόγο επισημαίνει ότι: «Εάν ο αδελφός σου (δηλαδή όχι εσύ αλλά ο άλλος) έχει κάτι εναντίον σου, δεν σου επιτρέπεται να προσφέρεις θυσία, μέχρις ότου συμφιλιωθείς μαζί του»¹⁴.

Σε άλλο σημείο ο Χρυσόστομος εξηγεί γιατί ο Χριστός έδωσε αυτή την εντολή λέγοντας τα εξής:

Αλλά ποία είναι η αιτία και ποίος ο σκοπός που δίνει αυτή την εντολή; Έχω την γνώμη ότι με αυτή την εντολή υπονοεί ο Χριστός δύο πράγματα: Πρώτον μεν διότι... θέλει να δείξει πόση σημασία δίνει στην αγάπη και ότι θεωρεί την αγάπη ανώτερη από κάθε θυσία και ότι δεν δέχεται την θυσία, αν δεν υπάρχει αγάπη. Και δεύτερον, για να καταστήσει την συμφιλίωση απαραίτητο όρο για την θυσία¹⁵.

Τελειώνοντας την αναφορά στην λειτουργική πράξη της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ως απόδειξη της μεγάλης σπουδαιότητας του θέματος της ειρήνης, θα προσθέσουμε ότι η ειρήνη δεν είναι μόνον απαραίτητο στοιχείο κατά την θεία Λειτουργία. Αλλά και κατά την συνέχιση της «λειτουργίας μετά την Λειτουργία»¹⁶ στην καθημερινή ζωή των πιστών, η διατήρηση της ειρήνης είναι το ζητούμενο αλλά και το κριτήριο της Ορθόδοξης πνευματικότητας.

Ας δούμε εν συνεχεία ορισμένα άλλα πατερικά αποσπάσματα, στα οποία φαίνεται πόση μεγάλη σημασία δίνουν οι Πατέρες στο μέγιστο αγαθό της ειρήνης.

Ο Γρηγόριος ο Θεολόγος με θαυμάσιο ποιητικό και ρητορικό τρόπο εγκωμιάζει ως εξής το πολύτιμο αγαθό της ειρήνης:

Ω ειρήνη αγαπητή, όνομα και πράγμα γλυκό... Ω ειρήνη αγαπητή, η διαρκής φροντίδα και το καύχημά μου, η οποία, όπως λέγεται, και ανήκει στον Θεό και ο Θεός ανήκει σ' αυτήν, και η οποία είναι Θεός και αυτοθεός, όπως στο: *ή ειρήνη του Θεού* (Φιλ. 4:7) και: *ό Θεός της ειρήνης* (2 Κορ. 13:11) και: *αυτός είναι ή ειρήνη μας* (Εφ. 2:14). Και όμως, παρόλα αυτά, δεν την σεβόμαστε. Ω ειρήνη αγαπητή, το αγαθό το οποίο επαινείται μεν από όλους, αλλά διαφυλάσσεται μόνον από λίγους, πού μας έχεις εγκαταλείψει και έχει περάσει ήδη τόσος χρόνος από τότε; Και τότε θα μας ξαναέλθεις; Γιατί σε ποθώ παρά πολύ και σε αγαπώ πολύ περισσότερο από τους άλλους ανθρώπους. Και όταν είσαι παρούσα σε περιποιούμαι και όταν λείπεις σε καλώ να επιστρέψεις με πολλούς θρήνους και δάκρυα...¹⁷.

Ο Μέγας Βασίλειος ομολογεί ότι:

---

¹⁴ Ιω. Χρυσόστομος, *Κατά Ιουδαίων*, 3, PG 48:870.

¹⁵ Ιω. Χρυσόστομος, *Είς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, PG 57: 250.

¹⁶ Τον όρο «Λειτουργία μετά την Λειτουργία» χρησιμοποίησε για πρώτη φορά ο Αρχιεπίσκοπος Τυράνων Αναστάσιος τὸ 1975 (βλ. *Πορευθέντες... Η λησμονημένη έντολή. Από τὸν λήθαργο στην άφύπνιση*, Αθήνα: Αποστολική Διακονία, 2013, 267. Βλ. επίσης και τοῦ ίδιου, *Τεραποστολή στα ἴχνη τοῦ Χριστοῦ*, «Διευκρίνιση γιά τὴν πρόταση: *Η Λειτουργία μετά τὴν Λειτουργία*», Αθήνα: Α.Δ. 2007, 129-132). Ο πολύ εύστοχος αυτός όρος σημαίνει ότι η θ. Λειτουργία δεν πρέπει να περιορίζεται κατά την τέλεση του Μυστηρίου της θ. Ευχαριστίας μόνον μέσα στον ναό, αλλά να συνεχίζεται σε όλες τις διαστάσεις της καθημερινής ζωής των συμμετεχόντων πιστών και μετά την θ. Λειτουργία. Βλ. επίσης Ion Bria, "The liturgy after the Liturgy", in *Martyria/Mission, The Witness of the Orthodox Churches Today*, WCC, Geneve: 1980, p. 66 κ.ε. και Στυλιανού Τσομπανίδη, *Λειτουργία μετά τη Λειτουργία: Η συμβολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας και Θεολογίας στην κοινή χριστιανική μαρτυρία για δικαιοσύνη, ειρήνη και ακεραιότητα της Δημιουργίας*, Διδακτορική Διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη: 1996, 146 κ.ε.

¹⁷ Γρηγορίου του Θεολόγου, *Λόγος ΚΒ' (Ειρηνικός β')*, PG 35: 1132.

«δεν μπορώ να πείσω τον εαυτό μου ότι, χωρίς την προς αλλήλους αγάπη και χωρίς να είμαι ειρηνικός προς όλους, όσον εξαρτάται από μένα, είναι δυνατόν να κληθώ δούλος Ιησού Χριστού»¹⁸.

Πόσο προσηλωμένος είναι ο Μέγας Βασίλειος στο αγαθό της ειρήνης, για την διατήρηση της οποίας είναι πρόθυμος να κάνει οποιαδήποτε θυσία χρειαστεί, φαίνεται και από την εξής δήλωσή του:

... εμείς ούτε βλέπουμε ούτε ακούμε τίποτε άλλο από την ειρήνη του Θεού και από όσα οδηγούν σ' αυτήν... Υπέρ της ειρήνης έχω απόφαση να μη παραλείψω οποιοδήποτε κόπο, να μη πω ή να κάνω κάτι ταπεινό, να μη υπολογίσω μήκος οδοιπορίας, να μην αποφύγω κανένα άλλο από τα οχληρά, ώστε να επιτύχω τον μισθό της ειρηνοποιίας¹⁹.

Η αρετή της ειρήνης, «το μέγα τούτο και θαυμαστό και για όλους όσοι αγαπούν τον Κύριο περισπούδαστο αγαθό»²⁰, είναι τόσο αυτονόητο χαρακτηριστικό γνώρισμα του Χριστιανού κατά τον Μ. Βασίλειο, ώστε «τίποτε δεν ταιριάζει τόσο πολύ σε ένα Χριστιανό όσο το ειρηνοποιείν»²¹. Ο Μέγας Βασίλειος τονίζει με έμφαση ότι στο σπουδαίο αγαθό της ειρήνης πρέπει να έχουν δικαίωμα μετοχής όλοι οι άνθρωποι αδιακρίτως:

...εάν το καλό της ειρήνης περιορίζεται μόνο στο όνομα της ειρήνης, είναι καταγέλαστο να εκλέγουμε τον δείνα και τον δείνα, και μόνον με αυτούς να συμμεριζόμαστε την ειρήνη, μυρίουσ δε άλλους να αποκλείουμε από το αγαθό της κοινωνίας²².

Ανάμεσα στα πολλά και σπουδαία που διδάσκει και ο ιερός Χρυσόστομος, για την σπουδαιότητα του αγαθού της ειρήνης, λέει και τα εξής:

Είναι τόσο μεγάλο αγαθό η ειρήνη ώστε να αποκαλούνται αυτοί που την καλλιεργούν και την δημιουργούν υιοί Θεού (*Μακάριοι οί ειρηνοποιοί ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται* Μτ. 5:9). Και είναι φυσικό, αφού και ο Υιός του Θεού για τον σκοπό αυτό ήρθε στη γη, να ειρηνεύσει τους ανθρώπους στη γη και τους αγγέλους στους ουρανούς. Εάν δε οι ειρηνεύοντες ονομάζονται υιοί του Θεού, αυτοί που προκαλούν διαιρέσεις και τσακωμούς ονομάζονται υιοί του διαβόλου... Γι' αυτό όταν σου έρχεται η επιθυμία να πολεμήσεις τον αδελφό σου, σκέψου καλά ότι πολεμάς με τα μέλη του Χριστού και σταμάτησε την παράφορη οργή σου²³.

Η ειρήνη αποτελεί μέγιστο αγαθό για τις ανθρώπινες κοινωνίες, ώστε κανείς να μην επιθυμεί κάτι ανώτερό της. Ο Χρυσόστομος επίσης θεωρεί ότι «τίποτε δεν μπορεί να συγκριθεί με το αγαθό της ειρήνης και την ομόνοια»²⁴. Σε άλλη συνάφεια ο Χρυσόστομος αποκαλεί την ειρήνη «μητέρα» και «προϋπόθεση της χαράς»:

Στις εκκλησίες ζητούμε ειρήνη, στις προσευχές, στις παρακλήσεις, στις προσφωνήσεις, και ο προεστώς της εκκλησίας δίνει την ειρήνη και μία και δύο και τρεις και πολλές φορές, λέγοντας, *εἰρήνη ὑμῖν*. Γιατί; Διότι αυτή είναι η μητέρα όλων των αγαθών, αυτή είναι προϋπόθεση της χαράς... Η ειρήνη προετοιμάζει τον δρόμο στην αγάπη²⁵.

¹⁸ Μ. Βασιλείου, *Τοῖς Παραλιώταις Ἐπισκόποις, Ἐπιστολή 203*, PG 32: 737B.

¹⁹ Μ. Βασιλείου, *Τῇ Βουλῇ Τυάτων, Ἐπιστολή 97*, PG 32: 493A.

²⁰ Μ. Βασιλείου, *Τοῖς ἐν Ταρσῷ περὶ Κυριακόν, Ἐπιστολή 114*, PG 32: 528B.

²¹ Μ. Βασιλείου, *Τοῖς ἐν Ταρσῷ περὶ Κυριακόν, Ἐπιστολή 114*, PG 32: 528B.

²² Μ. Βασιλείου, *Πατροφίλω ἐπισκόπῳ τῆς ἐν Αἰγαῖς Ἐκκλησίας, Ἐπιστολή 250*, PG 32: 932A.

²³ Ἰω. Χρυσόστομος, *Πρὸς Κολοσσαεῖς, Ὁμιλία γ'*, PG 62: 322.

²⁴ Ἰω. Χρυσόστομος, *Κατὰ Ἰουδαίων*, 3, PG 48:870.

²⁵ Ἰω. Χρυσόστομος, *Πρὸς Κολοσσαεῖς, Ὁμιλία γ'*, PG 62:322

Επίσης ο Χρυσόστομος και σε άλλη ομιλία του ονομάζει την κατά Θεόν ειρήνη «μητέρα» και «τροφό»:

... η ειρήνη είναι η τροφός μας και η μητέρα, που μας θάλπει με πολλή φροντίδα και στοργή. Ως ειρήνη εννοώ όχι εκείνην του απλού χαιρετισμού, ούτε εκείνη των συμποσίων, αλλά την κατά Θεόν ειρήνη, την ειρήνη της πνευματικής ομόνοιας...²⁶.

Ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος δίνοντας μια άλλη σημαντική και ενδιαφέρουσα διάσταση στο υπό εξέταση θέμα αναφέρει ότι η ειρήνη δεν αποτελεί πολύτιμο και απαραίτητο στοιχείο μόνο για την ειρηνική συμβίωση των ανθρώπων, αλλά η ειρήνη φανερώνεται και στους νόμους που διέπουν την κτίση. Τονίζει δε ότι ο κόσμος χωρίς ειρήνη δεν είναι τελικά «κόσμος», δηλαδή στολίδι:

Διότι ο ουρανός και η γη και η θάλασσα και όλος ο κόσμος, το μέγα και θαυμαστό δημιούργημα του Θεού, με το οποίο και φανερώνεται ο Θεός κηρυττόμενος από την σιωπή, όταν μεν βρίσκεται σε ισορροπία και ζει ειρηνικά με τον εαυτό του παραμένοντας μέσα στα όρια της φύσεώς του και δεν επαναστατεί τίποτε εναντίον του άλλου, ούτε ξεπερνά τα λογικά δεσμά με τα οποία ο τεχνίτης Λόγος συνταίριασε το παν, και είναι κόσμος, όπως και λέγεται, και απλησίαστο κάλλος, και δεν θα ήταν δυνατόν ποτέ να επινοήσει κανείς κάτι πιο λαμπρό ή πιο μεγαλοπρεπές από αυτόν. Όταν δε παύσει να ειρηνεύει, παύει να είναι και κόσμος».

Ο Γρηγόριος ο Θεολόγος προσθέτει ότι η ειρήνη και η αρμονία της δημιουργίας διδάσκουν στον άνθρωπο την ομόνοια:

Όλα αυτά έτσι όπως έχουν και όπως κατευθύνονται και κυβερνώνται από τις πρώτες αιτίες της αρμονίας, η ίδια κατεύθυνση δηλαδή και η σύμπνοια, τι άλλο θα μπορούσε κανείς να νομίσει ότι είναι εκτός από προτροπές για την φιλία και την ομόνοια, και από το να υπαγορεύουν στους ανθρώπους με το παράδειγμά τους την ομόνοια²⁷;

Καταλήγει δε στο συμπέρασμα, ότι το χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανθρώπου του Θεού είναι να αγαπά την ειρήνη και να απεχθάνεται την διχόνοια:

Όστε ανήκουν μεν στον Θεό και βρίσκονται κοντά στα θεία όσοι αποδέχονται και εκτιμούν το λαμπρό αγαθό της ειρήνης και απεχθάνονται και στενοχωρούνται για το αντίθετο, δηλαδή την διχόνοια²⁸.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι κατά την διδασκαλία των τριών μεγάλων Πατέρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας η ειρήνη αποτελεί σαφέστατα το μέγιστο αγαθό για τον άνθρωπο και την κοινωνία, και αξίζει κάθε θυσία και κόπος για την κατάκτησή της.

Πώς αποκτιέται η Ειρήνη

Εφόσον η ειρήνη αποτελεί το πλέον απαραίτητο στοιχείο της ανθρώπινης ζωής αλλά και όλης της κτίσης, θεωρούμε αναγκαίο να εξετάσουμε πώς, κατά την διδασκαλία των τριών μεγάλων Πατέρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας, αποκτιέται η ειρήνη. Στα κείμενα και των τριών Πατέρων διαπιστώνεται συμφωνία απόψεων ότι μόνον μέσω του συνδέσμου της ειρήνης και της κοινωνίας με το Χριστό είναι δυνατόν να αποκτηθεί και να διατηρηθεί η εσωτερική ειρήνη, και μέσω αυτής μπορεί να πραγματοποιηθεί η καταλλαγή και ειρήνη μεταξύ των ανθρώπων. Η ανακάλυψη της εσωτερικής ειρήνης είναι προσωπική ευθύνη του κάθε ανθρώπου. Και όταν ζούμε ειρηνικά με τον εαυτό μας, τότε μπορούμε να ζούμε ειρηνικά και με τους άλλους ανθρώπους.

²⁶ Ιω. Χρυσόστομος, *Κατά Ιουδαίων*, 3, PG 48:870.

²⁷ Γρηγορίου του Θεολόγου, *Λόγος στ' (Ειρηνικός)*, PG 35: 740.

²⁸ Γρηγορίου του Θεολόγου, *ο.π.*

Η αμφίδρομη σχέση εσωτερικής και εξωτερικής ειρήνης είναι περισσότερο από προφανής. Για την απόκτηση της εξωτερικής-κοινωνικής ειρήνης απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη της εσωτερικής ειρήνης. «Ο Θεός έπαθε για μας για να μας ειρηνεύσει προς αυτόν, και για να παύσει τον πόλεμο ο οποίος διεξάγεται μέσα μας», λέει ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος²⁹. Βεβαίως οι Χριστιανοί ποτέ δεν παραθεωρούν την ειρήνη των κοινωνιών. Αντίθετα πιστεύουν πρώτον, ότι η εξωτερική-κοινωνική ειρήνη βαδίζει μαζί με την δικαιοσύνη και την αγάπη και δεύτερον, θεωρούν ότι η εσωτερική ειρήνη είναι η απαραίτητη προϋπόθεση της κοινωνικής ειρήνης.

Οι Πατέρες της Εκκλησίας όταν θέτουν την αγάπη ως προϋπόθεση για την επικράτηση της ειρήνης στις σχέσεις ανθρώπων και λαών, δεν εννοούν την αγάπη σαν μια θεωρία ή λόγια περί αγάπης (αγαπολογία), αλλά σαν τρόπος ζωής. Η έλλειψη της αγάπης οδηγεί στην κοινωνική αδικία, που έχει ως συνέπειά της την κοινωνική αναστάτωση και την διασάλευση της ειρήνης.

Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος αναφερόμενος στο θέμα της ειρήνης και του πολέμου, παρατηρεί ότι:

Τρία είναι τα φοβερότερα είδη των πολέμων. Ένα είναι αυτός ο κοινός, όταν οι στρατιώτες μας πολεμούνται από τους βαρβάρους (=επιθετικός πόλεμος). Δεύτερος, όταν, ενώ επικρατεί ειρήνη, εμείς πολεμούμε μεταξύ μας (=εμφύλιος πόλεμος). Τρίτος όταν καθένας πολεμεί με τον εαυτό του (=εσωτερικός πόλεμος). Αυτός ο πόλεμος είναι ο φοβερότερος από όλους τους άλλους. Γιατί εκείνος ο πόλεμος που προέρχεται από τους βαρβάρους δεν μπορεί να μας βλάψει σε τίποτα μεγάλο. Πες μου, γιατί; Έσφαξε και σκότωσε, αλλά δεν έβλαψε σε τίποτα την ψυχή. Αλλά ούτε ο δεύτερος, αν δεν θέλουμε, θα μπορέσει να μας βλάψει σε τίποτα. Και αν άλλοι μας πολεμούν, είναι δυνατό εμείς να είμαστε ειρηνικοί. Γιατί άκουε τον προφήτη που λέει, ... *με τους ανθρώπους που μισούσαν την ειρήνη, εγώ ήμουν ειρηνικός*. (Ψαλ. 119) Τον τρίτο πόλεμο όμως δεν είναι δυνατόν να τον διαφύγουμε ακίνδυνα. Γιατί, όταν το σώμα μας επαναστατεί προς την ψυχή και ξεσηκώνει επιθυμίες φοβερές και οπλίζει τις ηδονές των σωμάτων, της οργής, του φθόνου, δεν είναι δυνατόν, αν δεν λυθεί αυτός ο πόλεμος, να επιτύχουμε τα υπεσχημένα αγαθά... Πρέπει λοιπόν εμείς κάθε μέρα να μεριμνούμε και να φροντίζουμε πολύ, ώστε ούτε να ξεσηκώνεται μέσα μας αυτός ο πόλεμος, ούτε να παραμένει, όταν ξεσηκωθεί, αλλά να καταστέλλεται και να κοιμίζεται. Γιατί ποιο είναι το όφελος, όταν η οικουμένη απολαμβάνει βαθειά ειρήνη, συ όμως πολεμάς με τον εαυτό σου; Αυτή την ειρήνη πρέπει να έχουμε· αν έχουμε αυτή την ειρήνη, τίποτε από τα έξω δεν θα μπορέσει να μας βλάψει³⁰.

Τονίζει επίσης ο Χρυσόστομος ότι η ειρήνη με τον εαυτό μας έχει άμεση σχέση με την ειρήνη και την κοινωνία με το Θεό, η οποία είναι η προϋπόθεση και το αίτιο της εν Χριστώ ειρήνης. Έτσι αυτός που έχει κοινωνία με το Θεό δεν έχει φόβο απέναντι σε οποιοδήποτε άτομο, ακόμα και απέναντι στον ίδιο το διάβολο:

Καθόλου δεν ωφελούμεθα, αν έχουμε ειρήνη ακόμη και με όλους τους ανθρώπους, ενώ έχουμε πόλεμο με τον Θεό· όπως επίσης καθόλου δεν βλαπτόμεθα, ακόμη και αν όλοι μας πολεμούν, εφόσον έχουμε ειρήνη με τον Θεό. Εξ άλλου δεν έχουμε καμία ωφέλεια, αν όλοι μας εκτιμούν, βρισκόμαστε όμως σε αντίθεση με τον Κύριο. Δεν διατρέχουμε κανένα κίνδυνο, και αν όλοι μας αποστρέφονται και μας μισούν, ο Θεός όμως μας αποδέχεται και μας αγαπά· και τούτο, διότι η αληθινή χάρη και η αληθινή ειρήνη προέρχονται από τον Θεό. Εκείνος μεν που έχει την

²⁹ Γρηγορίου του Θεολόγου, *Λόγος κβ' (Ειρηνικός β')*, PG 35: 1149B.

³⁰ Ιω. Χρυσόστομου, *Εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμόθεον, Ὁμιλία ζ'*, PG 62: 533-535.

χάρη από τον Θεό, κανένα δεν φοβάται, ακόμη και αν πάσχει τα πάνδεινα, και δεν εννοώ μόνον τον άνθρωπο, αλλά δεν φοβάται ούτε αυτόν τον ίδιο τον διάβολο· όποιος όμως βρίσκεται σε αντίθεση με τον Θεό, όλους τους υποπετεύεται, και αν ακόμη θεωρείται ότι βρίσκεται σε ασφάλεια³¹.

Ειρηνεύοντας ο άνθρωπος με το Θεό και τον εαυτό του, αποκτά ηρεμία και αταραξία. Ο Μέγας Βασίλειος παρατηρεί ότι ο άνθρωπος, που έχει ειρήνη, είναι φανερός από την ηπιότητα του χαρακτήρος του, ενώ εκείνος που πολεμάται απ' τα πάθη, δεν έχει απολαύσει την εν Χριστώ ειρήνη:

Φαίνεται δε ότι η τελειότερη από τις ευλογίες του Θεού είναι η ειρήνη, η οποία είναι μία σταθερότητα του νου· ώστε ο ειρηνικός άνδρας έχει ως χαρακτηριστικό την σεμνότητα των ηθών· εκείνος όμως που πολεμείται από τα πάθη του δεν έχει λάβει ακόμη την ειρήνη του Θεού, την οποία ο Κύριος έδωσε στους μαθητές του, η οποία *υπερέχουσα πάντα νοῦν* (Φιλ. 4:7) θα φρουρήσει τις ψυχές των αξίων³².

Τι καταστρέφει την Ειρήνη

Αφού είδαμε πώς αποκτιέται η ειρήνη, θα εξετάσουμε στην συνέχεια τι την καταστρέφει. Κατ' αρχάς είναι κοινή διαπίστωση ότι η ειρήνη είναι πολύ ευαίσθητο αγαθό που καταστρέφεται πολύ εύκολα. Ο πόλεμος караδοκεί πάντα έτοιμος να καταλάβει την θέση της και η ειρήνη να φυγαδευθεί από τις καρδιές των ανθρώπων. Γι αυτό οι Πατέρες ασχολούνται και με το ηθικό και κοινωνικό πρόβλημα του πολέμου, που είναι η μεγαλύτερη αμαρτία και το μεγαλύτερο κακό στο ανθρώπινο γένος από την εποχή του πρώτου πολέμου μεταξύ των αδελφών Κάιν και Αβελ.

Οι τρεις μεγάλοι Πατέρες πιστεύουν ξεκάθαρα πως τα ανθρώπινα αμαρτωλά πάθη και ιδιαιτέρως η μανία του πλούτου, η πλεονεξία και τα συμφέροντα των ισχυρών ευθύνονται για την έλλειψη της ειρήνης στην κοινωνία. Τα πάθη είναι υπεύθυνα για την κοινωνική ανισότητα και αδικία, την πείνα, την εγκατάλειψη, τους πολέμους και κάθε κακό που μαστίζει την ανθρωπότητα.

Συγκεκριμένα ο Χρυσόστομος διδάσκει ότι αιτία της καταστροφής της ειρήνης και της ενότητας των πιστών, είναι: *«τὰ σχοινία»* των παθών και ιδιαιτέρως η προσκόληση στα υλικά αγαθά:

Διότι τίποτε δεν προξενεί τόση μάχη και πόλεμο, όσο ο έρωτας για τα παρόντα πράγματα, όσο η επιθυμία για δόξα, χρήματα και απολαύσεις. Όταν όμως κόψεις όλα αυτά τα σχοινιά, και δεν ανεχθείς να είναι κυριευμένη η ψυχή με κανένα απ' αυτά, τότε θα καταλάβεις από πού έχει την αρχή του ο πόλεμος, από πού η αρετή θα λάβει την αρχή της³³.

Ο Χρυσόστομος επίσης είναι ιδιαίτερα αυστηρός και επικριτικός προς τους άσπλαχνους πλουσίους και ελέγχει με δριμύτητα την πλεονεξία τους, η οποία αφενός έχει σαν συνέπεια την άνιση κατανομή των αγαθών και αφετέρου είναι η αιτία των κοινωνικών συγκρούσεων. Διερωτάται: Δεν είναι του Θεού *ή γη και τὸ πλήρωμα αὐτῆς*; (Ψαλμ. 23:1). Αν λοιπόν όσα έχουμε ανήκουν στο Θεό, που είναι ο ίδιος για όλους μας, άρα ανήκουν και στους συνανθρώπους μας. Ο λόγος του στην συνέχεια γίνεται έντονα προτρεπτικός:

Κοίταξε, σε παρακαλώ, το σχέδιο του Θεού. Έφτιαξε μερικά πράγματα να είναι κοινά για όλους, για να φιλοτιμηθεί το γένος των ανθρώπων βλέποντάς τα, όπως τον αέρα, τον ήλιο, το νερό, τη γη, τον ουρανό, τη θάλασσα, το φως, τ' αστέρια,

³¹ Ιω. Χρυσόστομος, *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους*, 'Ομιλία α', PG 61:14.

³² Μ. Βασιλείου, *Εἰς τὸν ΚΗ' Ψαλμόν*, PG 29: 305.

³³ Ιω. Χρυσόστομος, *Εἰς τὸν ΡΙΘ' Ψαλμόν*, PG. 55:343.

και όλα τα έδωσε να τα χαίρονται όλοι το ίδιο, σαν αδέρφια. Σε όλους έδωσε τα ίδια μάτια, το ίδιο σώμα, την ίδια ψυχή, όμοια την κατασκευή σε όλους, από τη γη όλα, και από έναν άνδρα όλους, τοποθέτησε στην ίδια οικία όλους. Και τίποτε από όλα αυτά δεν μας έκανε να ντραπούμε... Πρόσεξε λοιπόν, ότι οι άνθρωποι δεν μαλώνουν για τα κοινά πράγματα, αλλ' αντίθετα ζουν ειρηνικά. Όταν, όμως, κάποιος επιχειρήσει ν' αρπάξει κάτι και να το κάνει δικό του, αρχίζει ο τσακωμός, σαν και η ίδια η φύση να αγανακτεί. Γιατί, ενώ ο Θεός με κάθε τρόπο μας αδελφώνει, εμείς, εν τούτοις, τσακωνόμαστε και χωριζόμαστε και αρπάζουμε για ιδιοκτησία και λέμε "το δικό σου" και "το δικό μου", αυτή την ψυχρή λέξη. Έτσι ξεσπά ο πόλεμος, έτσι γεννιέται η αδικία στους ανθρώπους. Όπου δεν υπάρχει αυτό, ούτε μάχη γεννιέται, ούτε φιλονεικία³⁴.

Η ρεαλιστική αυτή διαπίστωση του Χρυσοστόμου για την δύναμη του πάθους της φιλαργυρίας και της πλεονεξίας επαληθεύεται, δυστυχώς, πολύ συχνά σε καταστάσεις διχόνοιας και πολέμου ακόμη και μεταξύ συγγενών και μάλιστα αδελφών.

Επίσης ο Χρυσόστομος, ερμηνεύοντας την προφητεία του Ησαΐου: *συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα καὶ τὰς ζιβύνας (τα δόρατα) αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ λήψεται ἔθνος ἐπ' ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσι ἔτι τοῦ πολεμεῖν* (Ησ. 2:4), αναφέρει ότι:

...πριν από την παρουσία του Χριστού, όλοι οι άνθρωποι γυμνάζονταν στα όπλα και κανένας δεν ήταν απαίδευτος σ' αυτό το έργο, και πόλεις μάχονταν εναντίον άλλων πόλεων, και παντού επικρατούσε πολεμικό κλίμα, τώρα όμως το μεγαλύτερο μέρος της οικουμένης ζει ειρηνικά, και όλοι ασχολούνται χωρίς φόβο με τις τέχνες και καλλιεργούν την γη και ταξιδεύουν στην θάλασσα, λίγος δε είναι ο στρατός που είναι ταγμένος να προστατεύει όλους τους άλλους. Και θα ήταν δυνατόν να εκλείψει η ανάγκη και αυτού, αν κάναμε αυτό που πρέπει και δεν χρειαζόμασταν την υπενθύμιση από τις θλίψεις, ότι πρέπει να ζούμε έτσι³⁵.

Στο παραπάνω χρυσοστόμειο απόσπασμα θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς ότι ο ιερός πατήρ εάν ζούσε σήμερα στην εποχή της τρομοκρατίας, της βίας, των πάσης φύσεως εγκλημάτων, συμπεριλαμβανομένων και των ηλεκτρονικών, και των πολλών πολέμων σε παγκόσμια κλίμακα διαφορετικά ίσως θα σχολίαζε το προφητικό λόγο.

Τέλος ο ιερός Χρυσόστομος αφού διαπιστώνει ότι πολλοί με την συμπεριφορά τους έχουν φυγαδεύσει την ειρήνη από την γη, στην συνέχεια συνιστά τον τρόπο της επιστροφής της:

... πολλοί έχουν απελάσει και αποβάλει την ειρήνη, και εκείνη αφού άφησε την γη ταξίδεψε στον ουρανό. Θα μπορέσουμε όμως να επαναφέρουμε την ειρήνη στην γη, αν θέλουμε. Και αφού παραμερίσουμε όλα όσα την εμποδίζουν, την αφροσύνη, την αλαζονεία, να επιδιώξουμε τον σάφρονα και λιτό βίο³⁶.

Ο Μ. Βασίλειος αναφέρει επίσης τον πλούτο ως αιτία του πολέμου και κάνει λόγο για την κατασκευή όπλων. Αυτή η αναφορά του είναι πολύ ενδιαφέρουσα για την εποχή μας, που οι εξοπλισμοί και το εμπόριο όπλων βρίσκονται στην ημερήσια διάταξη της πολιτικής ατζέντας όλων των χωρών του κόσμου, σε σημείο που ο σύγχρονος πολιτισμός θα μπορούσε να αποκληθεί «πολιτισμός» των όπλων! Συγκεκριμένα αναφέρει την αιτία των πολέμων και διερωτάται προβληματισμένος: «έως πότε θα κυβερνά ο πλούτος που είναι η αιτία του πολέμου, για τον οποίο κατασκευάζονται όπλα, και ακονίζονται τα ξίφη»³⁷;

³⁴ Ιω. Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμόθεον*, 'Ὀμιλία θ', PG 62: 563.

³⁵ Ιω. Χρυσοστόμου, *Εἰς τὸν ΜΕ' Ψαλμόν*, PG 55:207.

³⁶ Ιω. Χρυσοστόμου, *Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, 'Ὀμιλία ι', PG 57: 191.

³⁷ Μ. Βασιλείου, *Ὀμιλία πρὸς τοὺς πλουτύντας*, PG 31: 297B.

Ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος αφού αναφέρει ως αιτία της διχόνοιας μεταξύ των ανθρώπων την πλεονεξία, στην συνέχεια κάνει αναφορά σε ένα παλαιό και συνάμα σύγχρονο πρόβλημα, αυτό της φορολογίας, που γεννιέται, όπως υποστηρίζει, από τους πολέμους:

Αυτή είναι η μητέρα της ανάγκης, η ανάγκη της πλεονεξίας, η πλεονεξία των πολέμων, οι πόλεμοι με τη σειρά τους γεννούν την υψηλή φορολογία, που είναι η πιο βαρεία συνέπεια της καταδίκης μας³⁸.

Πότε είναι προτιμότερος ο Πόλεμος της Ειρήνης;

Κατ' αρχάς θα πρέπει να διευκρινήσουμε ότι «Η Εκκλησία του Χριστού καταδικάζει γενικώς τον πόλεμον, τον οποίον θεωρεί απόρροιαν του εν τω κόσμω κακού και της αμαρτίας»³⁹.

Σκοπός του Χριστιανού, είναι να ειρηνεύει με όλους, όσο αυτό είναι δυνατόν, όπως το λέει ο απόστολος Παύλος: *Ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς, νὰ ζεῖτε εἰρηνικὰ μὲ ὄλους.* (Ρωμ. 12:18) Ο ιερός Χρυσόστομος σχολιάζοντας το αποστολικό λόγο συμβουλεύει ως εξής:

Πολύ σωστά βέβαια είπε (ο Παύλος) «εάν είναι δυνατόν». Γιατί υπάρχουν περιπτώσεις που δεν είναι δυνατόν να ειρηνεύουμε με όλους, όπως όταν ο λόγος είναι για την ευσέβεια, όταν ο αγώνας είναι για εκείνους που αδικούνται. Και τι απορείς, εάν στους ανθρώπους τους άλλους δεν είναι αυτό δυνατόν, την στιγμή που έλυσε (ο Παύλος) αυτή την ανάγκη και στον άνδρα και την γυναίκα, λέγοντας, *αν όμως ο άπιστος θέλει να χωρίσει, ας χωρίσει* (1 Κορ. 7:15). Αυτό που λέει σημαίνει το εξής: να δίνεις όλες τις δυνάμεις σου, και σε κανένα να μη δίνεις αφορμή αντιδικίας και φιλονεικίας, ούτε στον Ιουδαίο, ούτε στον εθνικό· *αλλ' αν κάπου δεις ότι ζημιώνεται η ευσέβεια να μην προτιμήσεις την ομόνοια από την αλήθεια, αλλά να σταθείς γενναία μέχρι θανάτου· και ούτε έτσι να πολεμάς με την ψυχή, ούτε να αποστρέφεις την γνώμη, αλλά να μάχεσαι μόνο με τα πράγματα...* Και αν εκείνος δεν ειρηνεύει, εσύ να μη γεμίσεις την ψυχή σου με πάθος, αλλά να είσαι φίλος ως προς την διάθεση, πράγμα που προανέφερα, χωρίς να προδίδεις πουθενά την αλήθεια⁴⁰.

Η χριστιανική πίστη δεν μπορεί να ταυτιστεί και να συμβαδίσει με την «ειρήνη» των εκμεταλλευτών και των ασεβών, γιατί ακριβώς αυτή δεν είναι αληθινή ειρήνη. Για τον άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο: «ο πόλεμος που οδηγεί στην αρετή είναι καλύτερος από την ειρήνη που μας χωρίζει από τον Θεό»⁴¹.

Και στην περίπτωση όμως αυτή, κατά τους τρεις μεγάλους Πατέρες της Εκκλησίας, ο πιστός οφείλει να κάνει σαφή διάκριση μεταξύ προσώπων και πλανεμένων πεποιθήσεων. Να πολεμά δηλαδή και να συγκρούεται με πλανεμένες διδασκαλίες, αλλά όχι να μισεί και να αποστρέφεται τους πλανεμένους ανθρώπους, μετατρέποντας την ψυχή του σε πεδίο μάχης.

Η καταπολέμηση της αιρέσεως και του σχίσματος και ο αγώνας για την επανένταξη τῶν πλανεμένων στο σώμα της Εκκλησίας είναι κατ' εξοχήν πράξη ιεραποστολική. Πράξη «συνδιαλλαγῆς καὶ καταλλαγῆς» (πρβλ. Ρωμ. 5:11), αφού αναιρεί την διαίρεση και προωθεί την εν Αγίῳ Πνεύματι ένωση του κατακερματισμένου κόσμου, όπως αυτό πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά την ημέρα της Πεντηκοστής, όπου το Πανάγιον Πνεύμα «εἰς ένότητα πάντα

³⁸ Γρηγορίου του Θεολόγου, *Λόγος 1θ' (Εἰς τὸν Ἰουλιανόν)*, PG 35: 1061A.

³⁹ Πρακτικά της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, *Η αποστολή της Ορθοδόξου Εκκλησίας εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον*, 4:1.

⁴⁰ Ἰω. Χρυσόστομου, *Εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους, Ὁμιλία κβ'*, PG 60, 611.

⁴¹ Γρηγορίου του Θεολόγου, *Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς τὸν Πόντον φυγῆς*, PG 35: 488.

ἐκάλεσεν»⁴². Ο Χρυσόστομος στους αγώνες του κατά των αιρετικών διδασκαλιών έχει ως γνώμονα την διάκριση μεταξύ αιρέσεως και αιρετικών. Μάχεται ακατάπαυστα την αίρεση και παράλληλα αγαπά με πάθος τους αιρετικούς. Λέει στους ακροατές του ότι η αντιπαράθεση με τους αιρετικούς δεν γίνεται:

...για να τους πολεμήσουμε παραμένοντας αυτοί αδρανείς, αλλά για να τους σηκώσουμε από την πτώση στην οποία βρίσκονται. Διότι τέτοιος είναι ο δικός μας πόλεμος· δεν καθιστά τους ζωντανούς νεκρούς, αλλά τους νεκρούς τους οδηγεί στην ζωή, γεμάτος από ημερότητα και πολλή επιείκεια. Διότι δεν πολεμώ με υλικά όπλα, αλλά με τον λόγο καταδιώκω, όχι τον αιρετικό, αλλά την αίρεση· δεν αποστρέφομαι τον άνθρωπο, αλλά μισώ την πλάνη και θέλω να τον αποσπάσω από αυτήν. Δεν κάνω πόλεμο προς ουσία (διότι η ουσία είναι έργο του Θεού), αλλά θέλω να διορθώσω την γνώμη, που την διέφθειρε ο διάβολος. Το ίδιο και ο γιατρός, θεραπεύοντας άρρωστο, δεν πολεμεί το σώμα, αλλ' απαλλάσσει το σώμα από την κάκωση. Κι εγώ λοιπόν, εάν πολεμήσω τους αιρετικούς, δεν πολεμώ τους ίδιους τους ανθρώπους, αλλά θέλω ν' απομακρύνω την πλάνη και να καθαρίσω την σαπίλα. Δική μου συνήθεια είναι να καταδιώκομαι και όχι να καταδιώκω, να πολεμούμαι και να μη πολεμώ. Έτσι και ο Χριστός ήρθε στον κόσμο όχι για να τον σταυρώσει, αλλά για να σταυρωθεί· όχι για να δώσει ράπισμα, αλλά για να δεχθεί ράπισμα⁴³.

Φαίνεται πως κάποιοι είχαν αντίρρηση σ' αυτά που δίδασκε ο ιερός Χρυσόστομος. Γι' αυτό σε άλλη Ομιλία του απαντά στην απορία τους:

Λοιπόν τι μας λες; Μας διδάσκεις να μη μισούμε αυτούς που πολεμούν την Εκκλησία και τους Ειδωολάτρες; Σας διδάσκω να μισείτε όχι εκείνους, αλλά την διδασκαλία τους, όχι τον άνθρωπο, αλλά την κακή πράξη, την διεφθαρμένη προαίρεση. Διότι ο μεν άνθρωπος είναι έργο του Θεού, ενώ η πλάνη έργο του διαβόλου. Μη κάνεις σύγχυση λοιπόν μεταξύ των έργων του Θεού και του διαβόλου. Γιατί οι Ιουδαίοι και βλάσφημοι ήσαν και διώκτες και υβριστές και άπειρα κακά κατελόγιζαν στον Χριστό· άραγε λοιπόν τους μισούσε ο Παύλος, που αγαπούσε τον Χριστό περισσότερο από όλους; Καθόλου, αλλ' επιπλέον και τους αγαπούσε και έκανε τα πάντα γι' αυτούς· και άλλοτε μεν λέει, *Ἡ ἐπιθυμία τῆς καρδιάς μου καὶ ἡ προσευχή μου πρὸς τὸν Θεὸ εἶναι νὰ σωθοῦν οἱ Ἰσραηλῖτες*· (Ρωμ. 10:1) άλλοτε δέ, *Θὰ εὐχόμεον μάλιστα νὰ εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀνάθεμα, μακρυνὰ ἀπὸ τὸν Χριστό, ἄρκει νὰ πηγαιναι κοντὰ του οἱ ὁμοεθνεῖς ἀδελφοί μου* (Ρωμ. 9:3)⁴⁴.

Επικοινωνεῖ μαζί τους και το ίδιο συνιστά και στο ποιμνίό του, με εξαίρεση μόνον όταν κινδυνεύει η πίστη τους ή το πολύτιμο αγαθό της Εκκλησίας, η ειρήνη. Είναι χαρακτηριστικά αυτά που γράφει ο Χρυσόστομος από την εξορία που βρίσκεται στην Κουκουσό προς τον επίσκοπο Σκυθουπόλεως Θεοδόσιο, την οποία εξορία δέχτηκε αδιαμαρτύρητα για να μη διασαλευθεί η ειρήνη στην Εκκλησία:

Και σε παρακαλώ, όπως έκανες και κατά το παρελθόν, κοσμώντας τον εαυτό σου και προφυλάσσοντας τις Εκκλησίες από τους κινδύνους, έτσι να κάνεις και τώρα· να αποστρέφεται, με την ανδρεία που σου ταιριάζει, αυτούς που προκάλεσαν τόσες ταραχές σ' ολόκληρη την οικουμένη και συντάραξαν τις Εκκλησίες. Γιατί αυτό θα είναι η αρχή της απαλλαγής από την συμφορά, αυτό θα είναι η ασφάλεια για τις Εκκλησίες, αυτό θα είναι η εξάλειψη των κακών, όταν αυτούς που μηχανεύτηκαν αυτά εσεῖς οι σώφρονες τους αποστρέφεστε και δεν έχετε τίποτε κοινό μαζί τους⁴⁵.

⁴² Κοντάκιον εορτής Πεντηκοστής, *Πεντηκοστάριον*, Αθήνα: Αποστολική Διακονία, 1959, 205.

⁴³ Χρυσόστομος, *Εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Φωκᾶν καὶ κατὰ αἰρετικῶν*, PG 50:701.

⁴⁴ Χρυσόστομος, *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους*, 'Ομιλία λγ', PG 61: 282.

⁴⁵ Χρυσόστομος, *Θεοδοσίῳ ἐπισκόπῳ Σκυθοπόπολεως*, 'Επιστολή πθ', PG 52: 655.

Και στην περίφημη ομιλία του *Περί Ακαταλήπτου*, γίνεται περισσότερο σαφής και πρακτικός για το ίδιο θέμα:

Αν λοιπόν, όπως προανέφερα, μας βλάπτουν οι φίλιες, να τις αποφεύγουμε και να τις αποκηρύσσουμε, εάν όμως δεν μας εμποδίζουν καθόλου στο να ζούμε με ευσέβεια, τότε να προσελκύνουμε και να φέρνουμε κοντά μας τους φίλους εκείνους. Αν όμως και αυτόν δεν τον ωφελείς και συ βλάπτεσαι απ' αυτόν, τότε να δεχθείς τουλάχιστον το κέρδος να μείνεις αβλαβής, διακόπτοντας και αποφεύγοντας τις τέτοιου είδους φιλίες. Απόφευγέ τις μόνον χωρίς να φιλονεικείς, ούτε και να πολεμάς⁴⁶.

Το γνήσιο ιεραποστολικό αισθητήριο του Χρυσοστόμου δεν του επέτρεπε φανατισμούς και αγκυλώσεις, οι οποίες οδηγούν σε υπεροπτική απομόνωση και την σύσταση περιθωριακών ομάδων, τύπου γκέτο.

Η κοσμική ειρήνη, όπως γίνεται φανερό, δεν είναι πάντα η καλύτερη λύση στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, ιδιαίτερα όταν αυτή συνδέεται με αμαρτωλά πάθη και αδυναμίες. Η ειρήνη δεν μπορεί να νοηθεί ξεκομμένη και ασύνδετη απ' τις έννοιες της δικαιοσύνης και της αγάπης. Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος με ωραία παραδείγματα από την καθημερινή ζωή, όπως το συνηθίζει άλλωστε σε όλο το ομιλητικό του έργο, μας βοηθά να καταλάβουμε ότι χωρίς αγάπη δεν μπορεί να υπάρξει ειρήνη:

Πώς λοιπόν, λέει, οι ληστές έχουν μεταξύ τους ειρήνη; Πότε; πες μου. Ασφαλώς όχι όταν ληστεύονται μεταξύ τους. Διότι εάν μεταξύ τους, σε όσα μοιράζονται, δεν τηρήσουν τους νόμους του δικαίου και δεν αποδώσουν στον καθένα ό,τι του αναλογεί, θα βρεις κι εκείνους να βρίσκονται σε πόλεμο και συγκρούσεις. Ωστε ούτε στα κακά είναι δυνατόν να βρούμε την ειρήνη· είναι δυνατόν όμως παντού να βρούμε την ειρήνη, όπου οι άνθρωποι ζουν με δικαιοσύνη και αρετή.

»Αλλά μήπως έχουν ειρήνη οι αντραστές; Καθόλου. Αλλά για ποιον θέλεις να πω; Ο πλεονέκτης με τον πλεονέκτη δεν θα ειρήνευε ποτέ· διότι εάν βεβαίως δεν ήσαν οι άνθρωποι δίκαιοι και επεικεείς μεταξύ τους, θα είχε διαλυθεί το ανθρώπινο γένος. Όπως ακριβώς δύο θηρία τα οποία πεινούν πολύ, αν δεν έχουν κάτι να φάνε, κατατρώγονται μεταξύ τους, έστι θα γινόταν και με τους πλεονέκτες και τους κακούς. Ωστε δεν είναι δυνατόν να κατορθωθεί η αρετή. Ας υποθέσουμε ότι κατασκευάζουμε μία πόλη, που οι πολίτες είναι πλεονέκτες και έχουν την ίδια αξία και τα ίδια δικαιώματα, και κανείς δεν ανέχεται ν' αδικείται, αλλά όλοι αδικούν· μήπως είναι δυνατόν να σταθεί εκείνη η πόλη; Καθόλου. Αλλά μήπως υπάρχει ειρήνη μεταξύ των μοιχών; Δεν θα βρεις όμως ούτε δύο να ομονοούν.

»Ωστε καμμία άλλη αιτία δεν υπάρχει πάλι, παρά το ότι εψυχράνθη η αγάπη· η δε αιτία δια το ότι εψυχράνθη η αγάπη, είναι ότι επληθύνθη η ανομία. Διότι αυτό παρασύρει σε φιλαυτία και διαιρεί και σχίζει το σώμα και αποχαυνώνει και διασπά. Όπου όμως υπάρχει αρετή, κάνει το αντίθετο. Διότι τον μεν ενάρετο, και όταν είναι κύριος χρημάτων και όταν είναι χιλιάδες σε φτώχεια, μπορεί να είναι ειρηνικός· ενώ οι πλεονέκτες, ακόμη και αν είναι δύο, ουδέποτε μπορούν να ειρηνεύσουν. Ωστε εάν εμείς είμαστε ενάρετοι, η αγάπη δεν εξαφανίζεται. Διότι από την αγάπη γεννιέται η αρετή, και η αρετή από την αγάπη. Και θα σας πω με ποιο τρόπο. Ο ενάρετος δεν προτιμά τα χρήματα από την φιλία, ούτε μνησικάκος είναι, ούτε αδικεί τον πλησίον, ούτε βρίζει, υπομένει τα πάντα με γενναιότητα⁴⁷.

Στο πλαίσιο της αγάπης θα πρέπει να εννοηθεί και η έννοια της διαφωνίας, όταν κακοποιείται

⁴⁶ Χρυσοστόμου, *Περί ακαταλήπτου. Απόντος τοῦ ἐπισκόπου, πρὸς Ἀνομοίους, Ὁμιλία α΄*, PG 48: 708. «... φεῦγε αὐτῶν τὰς φίλιας, ἂν βλάπτωσι· φεῦγε μόνον, μὴ μάχοι, μηδὲ πολέμει».

⁴⁷ Ιω. Χρυσοστόμου, *Πρὸς Ἐφεσίους, Ὁμιλία θ΄*, PG 62:73

και προσβάλλεται η ευσέβεια. Αλλά ακόμη και στην περίπτωση αυτή, η ψυχή δεν θα πρέπει να γίνει πεδίο μάχης και να προκληθεί αποστροφή έναντι των ανθρώπων. Αντίθετα, εκείνο που πρέπει να γίνει είναι η καταπολέμηση των πλανεμένων και αιρετικών πεποιθήσεων. Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος αναφέρει ότι:

σε περίπτωση που κάποιος δεν ειρηνεύει μαζί μας, δεν θα πρέπει να υπάρχει μίσος και ταραχή στην ψυχή γι' αυτόν, αλλά να τον βλέπουμε ως φίλο, χωρίς βέβαια να προδίδεται η αλήθεια⁴⁸.

Η αγάπη σε τελευταία ανάλυση θα πρέπει να έχει τον τελευταίο λόγο στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Κι εάν πρυτανεύει παντού και πάντοτε η αγάπη του Θεού τότε και η ειρήνη, ως καρπός της, θα βασιλεύει στην ζωή των ανθρώπων *και ό Θεός τής αγάπης και τής ειρήνης έσται μεθ' ύμωv* (2 Κορ. 13:11).

Το συμπέρασμα από όσα προαναφέρθηκαν είναι ότι οι τρεις μεγάλοι Πατέρες της Εκκλησίας σε θέματα πίστεως είναι ανυποχώρητοι και δεν συμφωνούν με μια ψευδοειρήνη που δεν βασίζεται στην Αλήθεια. Από την άλλη δεν επιτρέπουν με καμιά απολύτως δικαιολογία το μίσος και τον πόλεμο εναντίον ανθρώπων, γιατί όλοι είναι πλασμένοι κατ' εικόνα Θεού, παρά μόνον εναντίον της πλάνης και της αιρέσεως. Επιπλέον δεν τρέφουν ψευδαισθήσεις ότι μπορεί να υπάρξει το πολύτιμο αγαθό της ειρήνης μεταξύ των ανθρώπων χωρίς την εν Χριστώ αναγέννηση.

***

Οι τρεις μεγάλοι Πατέρες της Ορθόδοξης Εκκλησίας Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος ο Θεολόγος και Ιωάννης ο Χρυσόστομος ασχολήθηκαν, όπως διαπιστώσαμε από την δειγματοληπτική παρουσίαση της διδασκαλίας τους, με τα κοινωνικά προβλήματα της εποχής τους, όπως π.χ. το θέμα της ειρήνης, που συνδέεται άρρηκτα με την αγάπη και την δικαιοσύνη, όχι ακαδημαϊκά αλλά ποιμαντικά. Μ' άλλα λόγια δεν ασχολήθηκαν θεωρητικά με ένα τόσο σοβαρό κοινωνικό θέμα γράφοντας διατριβές στο γραφείο τους, αλλά τα κείμενά τους είναι σχεδόν όλα 100% ομιλητικά κείμενα, που εκφωνήθηκαν σε λατρευτικές συνάξεις, για την πνευματική τροφοδοσία του Ποιμνίου τους και την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων της εποχής τους. Οι Πατέρες ήσαν πρωτίστως ποιμένες του λαού του Θεού και ό,τι έκαναν το έκαναν στα πλαίσια της διακονίας τους ως ποιμένων της Εκκλησίας για την μεταμόρφωση της απόλυτης σε αξία, αλλά και μοναδικής και ανεπανάληπτης εικόνας του Θεού, τον άνθρωπο, σε «καινή κτίση» (βλ. 2 Κορ. 5:17). Η διδασκαλία τους, που επικεντρώνεται με απόλυτο τρόπο στην καινή εντολή της αγάπης, αποτελεί την μόνη ουσιαστική λύση στα κοινωνικά προβλήματα. Η λύση που προτείνουν δεν είναι π.χ. μια κοινωνική επανάσταση, που τις περισσότερες φορές μπορεί μεν να ανατρέψει ένα σάπιο κατεστημένο, αλλά όταν οι επαναστάτες πάρουν στα χέρια τους την εξουσία σιγά σιγά γίνονται οι ίδιοι χειρότερο κατεστημένο. Οι Πατέρες προτείνουν μια πνευματική επανάσταση που αρχίζει από την εν Χριστώ ανακαίνιση και μεταμόρφωση του «έσω ανθρώπου» (βλ. 2 Κορ. 4:16 και 1 Πετ. 3:4). Αυτή είναι η μεγάλη προσφορά των Πατέρων, γι' αυτό η διδασκαλία τους έχει διαχρονική αξία και επηρέασε την σκέψη των μεταγενεστέρων Πατέρων, αλλά εξακολουθεί να επηρεάζει και τους σύγχρονους Ορθόδοξους θεολόγους και εν γένει το πλήρωμα της Εκκλησίας.

Στις μέρες μας ο αδελφοκτόνος πόλεμος στην Ουκρανία, όπως και κάθε πόλεμος, δεν θα είχε συμβεί εάν αυτοί που τον οργάνωσαν ακολουθούσαν το θέλημα του *Αρχοντα της Ειρήνης* (Ησαΐου 9:6): *εάν εφαρμόζαν το ευαγγέλιο στην ζωή τους, «γιατί το ευαγγέλιο είναι ειρήνη»*⁴⁹.

⁴⁸ Ιω. Χρυσοστόμου, *Προς Ρωμαίους*, 'Ομιλία κβ', PG 60:611.

⁴⁹ Ιω. Χρυσοστόμου, *Προς Έφεσίους*, 'Ομιλία κδ', PG 62: 168.

εάν ήσαν σταθερά προσανατολισμένοι στην περί ειρήνης διδασκαλία των Πατέρων της Εκκλησίας.

Και στην κορεατική χερσόνησο θα επικρατήσει η πολυπόθητη ειρήνη, εάν πρώτα καλλιεργήσουμε την ειρήνη με τον Θεό, όπως διδάσκουν οι Πατέρες της Εκκλησίας. Έτσι μόνον θα βιώνουμε συνεχώς την εσωτερική ειρήνη με τον εαυτό μας, και θα ζούμε εν ειρήνη με τους συνανθρώπους μας. Τότε αληθινά θα μπορέσουμε να γίνουμε ειρηνοποιοί και θα έχουμε το εξαιρετικό προνόμιο να ονομαστούμε υιοί Θεού. (Μτ. 5:9)

Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Ορθοδόξου Εκκλησίας, που συνήλθε στην Κρήτη (18-26/6/2016), δήλωσε κατηγορηματικά ότι:

... η ειρήνη του Χριστού είναι ο ώριμος καρπός της εν Αυτό ανακεφαλαιώσεως των πάντων, της αναδείξεως της αξίας και του μεγαλείου του ανθρωπίνου προσώπου ως εικόνας Θεού· της προβολής των αρχών της ειρήνης, της ελευθερίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης και, τέλος, της καρποφορίας της χριστιανικής αγάπης μεταξύ των ανθρώπων και των λαών του κόσμου. Η πραγματική ειρήνη είναι ο καρπός της επί της γης επικρατήσεως όλων αυτών των χριστιανικών αρχών. Είναι η άνωθεν ειρήνη, περί της οποίας πάντοτε εύχεται η Ορθόδοξος Εκκλησία εις τας καθημερινάς της δεήσεις, εξαιτουμένη ταύτην παρά του Θεού, του τα πάντα δυναμένου και εισακούοντος τας προσευχάς των μετά πίστεως Αυτό προσερχομένων⁵⁰.

Abstract

The topic of the present study is: "Peace according to the teaching of the Fathers of the Orthodox Church".

In the writings of the Apostolic and later Fathers of the Orthodox Church, there is a great deal of extensive and valuable teaching on peace, but it is not sufficiently known to the wider Korean public.

Because the available patristic material on peace is enormous in volume, for this reason we have limited our research to only three great Fathers and ecumenical teachers of the Orthodox Church, namely Basil the Great, Gregory the Theologian and John the Chrysostom, who are considered among to the great Fathers the greatest. These three "greatest luminaries of the Trinitarian Godhead" lived and acted during the first millennium of united Christianity, specifically the 4th and 5th centuries, and for this reason they are honored as great Ecumenical Fathers and Teachers of the Eastern and Western Churches as well.

But the extant written work of all three of the afore-mentioned great Fathers is also vast in scope. For this reason, we set as the purpose of this work the presentation of only a sample of their teaching on the capitally important subject of peace. Their teaching will help us to understand, firstly, how they understood the great spiritual and social topic of peace in their time and secondly, how they influenced the theology of the Orthodox Church on the topic of peace until today.

---

⁵⁰ Πρακτικά της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας, *Η αποστολή της Ορθοδόξου Εκκλησίας εις τον σύγχρονον κόσμον*, 3:1.

We believe that the present study has the element of originality because, as far as we know, there is no corresponding work on the peace teaching of the Fathers of the Orthodox Church in the Korean literature. The originality of our study also lies in the fact that for the first time the patristic texts are presented in Korean, translated directly from the Greek language, in which they were originally written, and not from other languages. In the development of the topic we have used only primary sources, but in the bibliography we mention only a few secondary sources from the multitude of existing ones in all European languages.

Keywords: Orthodox Church, Church Fathers, Peace, War, Passion, Basil the Great, Gregory the Theologian, John the Chrysostom

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βασιλείου Καισαρείας, *Άπαντα*, PG, τόμοι 29-32.

Bria Ion, “The liturgy after the Liturgy”, in *Martyria/Mission, The Witness of the Orthodox Churches Today*, WCC, Geneva: 1980.

Γρηγορίου του Θεολόγου, *Άπαντα*, PG, τόμοι 35-38.

Ecumenical Patriarch Bartholomew, *Encountering the Mystery, Understanding Orthodox Christianity Today*, Doubleday, New York-London-Toronto-Sydney-Auckland: 2008,

Τερατικόν, Αποστολική Διακονία, Αθήνα: 1981. Για μετάφραση εκ του πρωτοτύπου στην κορεατική

Ίωάννου του Χρυσοστόμου, *Άπαντα*, PG, τόμοι 47- 64.

Goar, *Euchologion Sive Rituale Graecorum*, Graz, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt: 1960, 85-158

Hamalis T. Perry and Karras A. Valerie, ed., *Orthodox Christian Perspectives on War*, Notre Dame, Indiana: University of Note Dame Press, 2017

Johannes Quasten, *Patrology*, vol. 1, Westminster, Maryland: Christian Classics, INC., 1993, 9-12.

Migne Paul Jacques, *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca*, (PG)

Τσομπανίδη Στυλιανού, *Λειτουργία μετά τη Λειτουργία: Η συμβολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας και Θεολογίας στην κοινή χριστιανική μαρτυρία για δικαιοσύνη, ειρήνη και ακεραιότητα της Δημιουργίας*, Διδακτορική Διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη: 1996.

Χρήστου Παναγιώτου, *Ελληνική Πατρολογία*, Α΄, Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1981, 22-29. 1976

Χρήστου Παναγιώτου, *Ο Μέγας Βασίλειος, Βίος και πολιτεία, Συγγράμματα, Θεολογική σκέψις*, Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών: 1978.

Ware Timothy, *The Orthodox Church: An Introduction to Eastern Christianity*. 3rd ed.
Penguin Books, 2015.